

mevzu

sosyal bilimler dergisi | journal of social sciences

e-ISSN 2667-8772

mevzu, Mart/March 2024, s. 11: 397-429

Cumhuriyet Dönemi İç Borçlanmalarından “Hürriyet İstikrazı Tahvilleri”
“Liberty Loan Bonds” from Domestic Borrowings of the Republican Era

Kübra ASLAN

Doktora Öğrencisi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi,

Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih ABD,

PhD Student, Manisa Celal Bayar University,

Institute of Social Sciences, Department of History

kubra_aslan_1995@hotmail.com

ORCID: 0000-0003-2600-5945

DOI: 10.56720/mevzu.1419829

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 15 Ocak / January 2024

Kabul Tarihi / Date Accepted: 11 Mart / March 2024

Yayın Tarihi / Date Published: 15 Mart / March 2024

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Mart / March

Atıf / Citation: Aslan, Kübra. “Cumhuriyet Dönemi İç Borçlanmalarından “Hürriyet İstikrazı Tahvilleri””. *Mevzu: Sosyal Bilimler Dergisi* 11 (Mart 2024): 397-429.

<https://doi.org/10.56720/mevzu.1419829>

İntihal: Bu makale, ithenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by ithenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/mevzu> | <mailto:mevzusbd@gmail.com>

Copyright © CC BY-NC 4.0

Öz

27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi sonrası MBK yönetimi bütçe açıkları ve Hazine'nin kötü durumda olduğuna dair sık sık açıklamalar yapmıştır. Bu amaçla birden fazla uygulama ile Hazine'ye gelir sağlamaya çalışılmıştır. Hürriyet İstikrazı Tahvilleri de 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi sonrası Hazine'ye gelir sağlama yöntemlerinden biridir. Tahviller piyasaya sürülmeden öncesinde ve sonrasında MBK yönetimi tarafından tahvillerin alımını teşvik etmek amacıyla ciddi bir reklam kampanyası başlatılmıştır. Bu kampanya sonucunda dönemin basınında da tahviller hakkındaki sık sık çeşitli reklamlar ve resmi bilgilendirmeler yer almıştır. İki etapta çıkarılması planlanan tahvillerin ilk etabı piyasaya sürüldükten 3 ay sonra tamamen satılmıştır. İkinci etabı ise çıkarılmamıştır. Çalışmada tahvillerin çıkarılmasından başlayarak, tamamen ödenip, kaldırılmasına kadar olan süreçte yaşananlar ele alınmıştır. Aynı zamanda 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi sonrasında etkin şekilde propaganda ve toplumda algı yaratmak için kullanılan basına yansıyan reklamlar incelenmiştir. Elde edilen belge ve bilgiler aracılığıyla literatürdeki eksikliği gidermek amacıyla yazılan bu çalışmanın örnek olarak dönemin uygulamalarına farklı bir bakış açısı geliştireceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hürriyet İstikrazı Tahvilleri, İç Borçlanma, Hazine, MBK Yönetimi, 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi

Abstract

After the Military Coup of May 27, 1960, the MBK administration made frequently statements about budget deficits and the bad condition of the Treasury. For this purpose, efforts were made to generate income for the Treasury through more than one implementations. Liberty Loan Bonds are one of the methods of generating income for the Treasury after the Military Coup of May 27, 1960. Before and after the bonds were launched, a serious advertising campaign was launched by the MBK management to encourage the purchase of the bonds. As a result of this campaign, various advertisements and official information about the bonds appeared frequently in the press of the period. The first stage of the bonds, which were planned to be issued in two stages, was completely sold 3 months after they were launched. The second stage has not been taken out. In the study, the events that took place in the process from

the take out of bonds to their full payment and removal were discussed. At the same time, the advertisements reflected in the press, which were used effectively to create propaganda and perception in society after the Military Coup of 27 May 1960, were examined. It is thought that this study, written to fill the gap in the literature through the documents and information obtained, will develop a different perspective on the practices of the period as an example.

Keywords: Liberty Loan Bonds, Domestic Borrowing, Treasury, MBK Administration, 27 May 1960 Military Coup

Giriş

Demokrat Parti (DP) iktidarının ilk döneminde yaşanan ekonomik canlanma süreci 1954 yılında sona ermiştir.¹ 1954 yılının sonunda başlayan ekonomik problemler sonraki süreçte bir krize dönüşmüştür.² Bu durum da muhalefetin eleştirilerinin giderek artmasına neden olmuştur.³ Bu eleştirilere karşı DP iktidarının basın ve muhalefete olan tavrı, uygulamaları ve yaşanan toplumsal olaylar sonucunda ortaya ciddi bir iktidar-muhalefet çatışması çıkmıştır.⁴ Mevcut ekonomik krize eklenen siyasi kriz sonrası ordunun yönetime el koymasıyla 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi gerçekleşmiştir.⁵

Darbe sonrası Milli Birlik Komitesi (MBK) yönetiminin sık sık dile getirdiği konular DP iktidarının Devlet Hazinesi'ne ve mali bünyeye verdiği zarar nedeniyle altın stoğu takviyesinin gerektiği olmuştur.⁶ Bu amaçla MBK yöne-

¹ Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, çev. Yasemin Saner Gönen (İstanbul: İletişim Yayınları, 1995), 332.

² Ali Fuad Başgil, *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri- Görüp Yaşadıklarım*, çev. Cemal Aydın (İstanbul: Yağmur Yayınları, 2006), 97.

³ Özkan Demir, "27 Mayıs Darbesi'nin Türkiye'nin Ekonomik Politikasına Etkisi: Planlı Kalkınma Dönemi'ne Geçiş", *Türk Siyasal Hayatı- Osmanlı Modernleşmesinden Günümüze*, ed. Hasan Acar (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2018), 443.

⁴ Mustafa Albayrak, "Türkiye'de Demokrasiye Geçiş Yılları ve Demokratikleşme Sürecinin İlk On Yılı", *Ankara Barosu Dergisi* 1 (2014), 303-309.

⁵ Eyüp Tok, *Türkiye Ekonomisinin Liberalleşme Süreci (1923- 1990)* (Kütahya: T.C. Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 46.

⁶ *Akşam*, "Subay Aileleri Alyanslarını Hazineye Veriyor" (9 Haziran 1960), 1; *Akşam*, "Hazineye Alyans Bağışı Artıyor" (10 Haziran 1960), 1-5; *Akşam*, "Hürriyet İçinde Kalkınma Bü-

timi ekonomik krizi hafifletmek, Hazine'nin ödeme sıkıntısını geçici de olsa gidermek için çeşitli yöntemlere başvurmuştur.⁷ Bunlardan ilki Alyans Kampanyası'dır.⁸ Alyans Kampanyası'nın halk tarafından ciddi ilgi görmesi üzerine Hazine'ye gelir sağlama amacıyla başvurulmuş bir diğer yöntem ise Hürriyet İstikrazı Tahvilleri olmuştur.

Bağış yoluyla yapılacak yardım miktarı sınırlı olacağından tahviller ile Hazine'ye ciddi miktarda para sokulması amaçlanmıştır denilebilir. Alyans Kampanyası'nın Hazine'ye getirisi 23 milyon liradır.⁹ Tahviller ise ilk etapta 250 milyon lira miktarında piyasaya sürülmüştür. Bu açıdan bakıldığında Hürriyet İstikrazı Tahvilleri Alyans Kampanyası'nın 10 katından fazla Hazine'ye getiri sağlayacaktır. Hürriyet İstikrazı Tahvillerinin “*halkımızın Devlet Hazinesi'ne karşı gösterdiği yakın alakayı değerlendirmek suretiyle*” çıkarıldığı arşiv belgelerinde de yer almaktadır.¹⁰

1. Hürriyet İstikrazı Tahvilleri

MBK Başkanı, Devlet Başkanı ve Başbakan Orgeneral Cemal Gürsel 16 Haziran 1960 tarihli tebliğinde, Hazine'ye bağış kampanyası ile ilgili halka teşekkürlerini sunmuş ve Hazine'nin ihtiyacı olan parayı temin için halkı, karşılıksız bağışlardan ziyade “*Hükümetin sizlere borçlanması suretiyle yapacağınız yardımları tercih ettik.*” diyerek çıkarılması planlanan Hürriyet İstikrazı adı verilen tahvillere yöneltmiştir. Gürsel'in tebliğinin yayınlandığı tarihte tahvillerin şartları ve satış tarihi henüz belli değildir. Ancak kısa bir zaman içinde ilân edileceği duyurulmuştur.¹¹

tün Milletçe Benimsendi” (11 Haziran 1960), 1- 3; *Ulus*, “Hazineye Bağış Kampanyası” (11 Haziran 1960), 3.

⁷ Mehmet Öznur Alkan, “27 Mayıs'tan Propaganda Hatıraları” *Atlas Tarih*, 41 (2016), 125.

⁸ İbrahim İnci- Kübra Aslan, “27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi Sonrası Alyans Kampanyası”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 1/XXXVI (Temmuz 2021), 164.

⁹ *Kurucu Meclis Tutanakları*, 1. Cilt, 2. Birleşim (20.02.1961), 16; *Milliyet*, “Bütçe Kurucu Mecliste” (21 Şubat 1961), 5.

¹⁰ Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30-18-1-2 / 156-7-4, 2.

¹¹ *Resmî Gazete* 10550 (13 Temmuz 1960), 1720; *Milliyet*, “Hürriyet İstikrazı Tahvilleri Çıkarılacak” (17 Haziran 1960), 1.

Gürsel'in bu tebliği sonrası Alyans Kampanyası artık gündemden düşmüştür. Ara sıra yapılan bağışlarla, çok nadir olarak gündeme gelmiştir.¹² Hazine'ye gelir sağlama aracı tahviller olunca gündemde de yer alan tahviller olmuş ve daha piyasaya sürülmeden gazetelerde reklamları sık sık yer almıştır.¹³

Hürriyet İstikrazı Tahvillerinin kanun tasarısı 1960 yılı Haziran ayının sonunda MBK'ya sevk edilmiştir.¹⁴ 6 Temmuz 1960 tarihinde de Hürriyet İstikrazı Tahvillerinin ihraç şartlarının belirlendiği 11 sayılı kanun kabul edilmiştir. Bu kanun ile Hazine'nin ihtiyacının karşılanması ve İktisadi Devlet Teşekkülleri'nin (İDT) yatırımlarının finansmanında kullanılmak üzere 500 milyon liraya kadar uzun vadeli iç istikraz çıkarılması için Maliye Bakanı Ekrem Alican yetkilendirilmiştir. Aynı zamanda tahvillerin hamiline yazılı şekilde ihraç edilmesine karar verilmiştir. Faiz nispetinin, ihraç fiyatının ve itfa müddetinin Bakanlar Kurulu tarafından diğer şartların Maliye Bakanlığı tarafından tespit edilmesi gerektiği kabul edilmiştir. Tahvillerin ödenmesi süreci için borsada başa baştan (tahvilin ilk çıkarıldığında üzerinde yazılı olan değer) aşağı fiyatlar ile satıldıkları müddetçe buradan satın alma yolu ile, başa başı bulmuş veya aşmış buldukları takdirde kura çekmek suretiyle yapılabacağına yer verilmiştir. Tahvillerin faiz ve bedelleri, istikrazın tamamen ödenmesine kadar, her türlü vergi ve resimden muaf tutulmuştur. Tahviller 10 yıldan önce erken ödemeye ve konversiyona (değiştirme) tabi tutulamayacak, 10 yıl sonra ise, üç ay önceden ilân edilmek şartıyla başa baş erken ödeme veya konversiyon yapılabilecektir. Tahviller, genel ve katma bütçe ile idare olunan daire ve kurumlarca, il özel idareleri ve belediyelerce yapılacak arttırma, eksiltme ve sözleşmelerde teminat olarak, Hazinece satılmış veya satılacak olan milli emlağın karşılığı bedel olarak, itibari kıymetleri üzerinden kabul edilecektir. Tahvillerin faiz kupon bedellerinin ödenmesi gereken tarihten itibaren 5 yıl ve tahvil bedelleri ödenmesi gereken tarihten 10 yıl sonra Hazine lehine zaman aşımına uğrayacaktır. Aynı zamanda bu kanun gereğince yapı-

¹² *Milliyet*, "İki Sendika 18 Bin Liralık Tahvil Aldı" (26 Temmuz 1960), 5.

¹³ *Milliyet*, "'Hürriyet İstikrazı' Tasarısı da Milli Birlik Komitesine Sevk Edildi" (30 Haziran 1960), 1; *Akşam*, "Hürriyet İstikrazı Tahvilleri Ayın Onbeşinde Çıkıyor" (3 Temmuz 1960), 1.

¹⁴ *Milliyet*, "'Hürriyet İstikrazı' Tasarısı da Milli Birlik Komitesine Sevk Edildi" (30 Haziran 1960), 1.

lacak istikrazın ihraç giderleri için Maliye Bakanlığı'na 500.000 liraya kadar geçici harcama yetkisi verilmiştir.¹⁵ Bu bütçenin tamamı da Maliye Bakanlığı tarafından ihraç giderlerinin karşılığı olarak kullanılmıştır.¹⁶

Kanun üzerine yetkili kılınan Maliye Bakanı Alican, satışın seyrine göre toplam 500 milyon liraya kadar ama ilk etapta en kısa zamanda asıllarıyla değiştirilmek üzere 250 milyon liralık muvakkat (geçici) tahvil ihraç etmek üzere hazırlıklara girişmiştir. Bu tahvillerin 15 Temmuz 1960 tarihinden itibaren yurdun her tarafında bankalar, mal sandıkları, askeri ve mülki muhasiplikler vasıtasıyla satışa sunulmasına karar verilmiştir. Diğer taraftan tahvillerin her vatandaşın bütçesine uygun olması ve her vatandaşın alabilmesi amacıyla 100, 200, 500, 1.000, 5.000 ve 10.000 liralık küpürler halinde hazırlanmıştır.

11 sayılı kanun ile faiz nispetinin, ihraç fiyatının ve itfa müddetinin belirlenmesi yetkisinin Bakanlar Kurulu'na verilmesi üzerine Maliye Bakanı Alican, Başbakanlığa bir öneride bulunmuştur.

Bakan önerisinde; Son senelerde ihraç edilen tahvillerin faizi %5'tir ve “işbu tahviller talep edildiği takdirde T.C. Merkez Bankası ve T.C. Ziraat Bankası merkez ve şubeleri tarafından ihraç fiyatlarına geçmiş günler faizi ilave edilmek suretiyle nakde çevrilebilir.” Ancak Hürriyet İstikrazı Tahvillerinde böyle bir imtiyaz olmadığından, tahvil sahiplerinin itfaya kadar tahvillerini bankalara ibraz edemeyecekleri göz önüne alınarak Hürriyet İstikrazı Tahvillerinin satışını teşvik etmek amacıyla faizinin %1 nispetinde artırılarak %6 ile ve ihraç fiyatının başa baş ve itfa müddetinin de 20 sene olarak tespitinin uygun olacağını ifade etmiştir. Eğer başbakanlık için de uygunsa bu hususta yetkili olan Bakanlar Kurulu'nun gereken kararı almasını istemiştir. Bakan aynı zamanda vatandaş için senede %6 faiz elde etmenin iyi bir gelir olduğunu ve bu yüzden yeni istikraz tahvillerinin daha fazla rağbet bulacağı umduğunu da dile getirmiştir.¹⁷

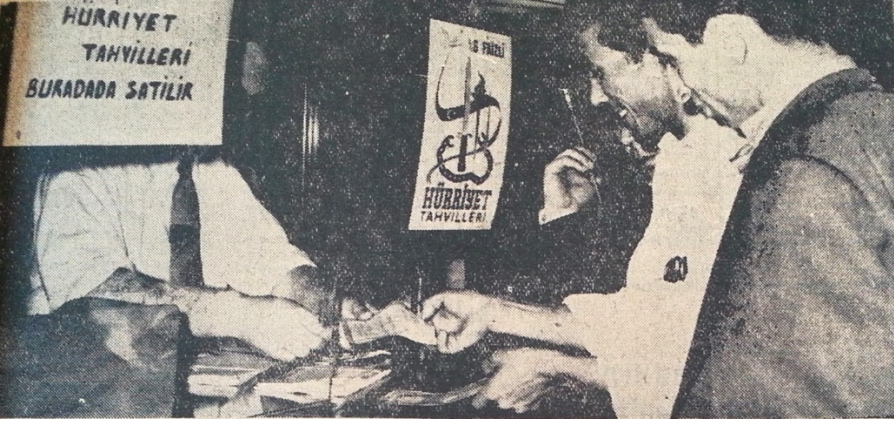
¹⁵ Hürriyet İstikrazı Hakkında Geçici Kanun (HİHGK), *Resmî Gazete* 10548 (11 Temmuz 1960), Kanun No. 11, 1685.

¹⁶ *Resmî Gazete* 11861 (20 Kasım 1964), 21.

¹⁷ BCA, 30-18-1-2 / 156-7-4, 8-17.

Tüm bunlar üzerine 11 Temmuz 1960 tarihinde Maliye Bakanı'nın önerisi dikkate alınarak Hürriyet İstikrazı Tahvillerinin faiz nispetinin %6, ihraç fiyatının başa baş ve itfa müddetinin de 20 yıl olarak tespit edilmesi Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilmiştir.¹⁸

13 Temmuz 1960 tarihinde tahviller Maliye Bakanlığı tarafından hazırlanıp bankalara gönderilmiştir.¹⁹ 15 Temmuz 1960 tarihinde de piyasaya sürülmüştür. Gazetelerde çıktığı duyurulan tahviller halkımızın Hazine'ye yatırımlarını kolaylaştıracak bir vasıta,²⁰ Hazine kaynaklarını arttırmak üzere bağış yarışına çıkan milletimize bir imkân,²¹ tasarruf sahipleri için iyi bir gelir kaynağı ve memleketin yaralarının sarılmasına fiilen iştirak ederek emsalsiz bir hizmet fırsatı²² olarak nitelendirilmiştir.

Resim 1. 15 Temmuz 1960 tarihinde Hürriyet İstikrazı Tahvili satın alan vatandaşlar.²³

Hürriyet İstikrazı Tahvillerinin 1 numara ile 38 numara arasındaki tahvilleri toplam 38 tahvil 3800 lira olmak üzere MBK'dan Mustafa Kaplan ve Suphi

¹⁸ BCA, 30-18-1-2 / 156-7-4; *Resmî Gazete* 10549 (12 Temmuz 1960), 1705.

¹⁹ *Milliyet*, "Tahviller Hazır", (13 Temmuz 1960), 1.

²⁰ *Tercüman*, "Hürriyet İstikrazı Tahvilleri Bugün Satışa Çıkarılıyor" (15 Temmuz 1960), 1-5.

²¹ *Milliyet*, (2 Ağustos 1960), 2.

²² BCA, 30-18-1-2 / 156-7-4, 7.

²³ *Tercüman*, "Halk Hürriyet Tahvillerine Büyük Bir Rağbet Gösterdi" (16 Temmuz 1960), 1-5.

Gürsoytrak tarafından T.C. Merkez Bankası’ndan 38 MBK üyesi adına satın alınmıştır.²⁴

Yurdun çeşitli yerlerindeki Anadolu Ajansı muhabirlerinin verdikleri malumata göre tahvillerin hararetle satışı devam ederken²⁵ T.C. Merkez Bankası’ndan verilen bilgiye göre de 19 Temmuz 1960 tarihine kadar sadece İstanbul’da 25 milyon liraya yakın tahvil satılmıştır. Henüz mali müesseseler ve mesleki teşekküllerin tahvil satın almadığı göz önünde bulundurulur tahvillerin kısa zaman içinde de biteceği tahmin edilmiştir.²⁶

20 Temmuz 1960 tarihinde Haluk Cillov köşe yazısında tahviller hakkında “İç istikraz devletın vatandaşlarının tasarruflarını kiralamasıdır. Faiz de kira ücretinden başka bir şey değildir. 500 liralık tahvil alan vatandaş her yıl devletten %6 ile 20 lira faiz alacak hem de 20 yıl sonunda 500 lirayı geri alacak.” demiştir.²⁷ Cillov’un bu yazısında faiz hakkındaki ifadeleri faizin İslam dünyasında haram olması nedeniyle halkı tahvil alımına ikna etmek amacıyla çıkartılmış bir yazı olabileceğini düşündürmüştür. Dönemin gazetelerinde halk arasında böyle bir tartışmaya rastlanmamıştır. Ancak askeri yönetim altında basın durumu düşünüldüğünde halk arasında yer alan böyle bir tartışmanın basına yansımamış olması da muhtemeldir.

20 Temmuz 1960 tarihinde Devlet Bakanı Şefik İnan’ın yaptığı radyo konuşmasına göre dört buçuk günde tahvil satışı 51 milyon 572 bin liraya ulaşmış ve mesleki teşekküller ile mali müesseseler de tahvil satın almaya başlamışlardır. Örneğin Ticaret Odası ile Sanayi Odası 4’er milyon²⁸ Petrol İşçileri Sendikası 15 bin, Nakliyat İşçileri Sendikası 3 bin liralık tahvil satın almıştır.²⁹

27 Temmuz 1960 tarihinde yani tahvillerin piyasaya çıkarılmasından tam 13 gün sonra 76 milyon 134 bin 500 liralık tahvil satılmıştır.³⁰ 19 Eylül 1960

²⁴ Tercüman, “Halk Hürriyet Tahvillerine Büyük Bir Rağbet Gösterdi” (16 Temmuz 1960), 1-5.

²⁵ Milliyet, “Hürriyet İstikrazı Tahvillerinin Satışı Hızla Devam Ediyor” (18 Temmuz 1960), 5.

²⁶ Tercüman, “Hürriyet Tahvilleri Çok Rağbet Görüyor” (20 Temmuz 1960), 1.

²⁷ Haluk Cillov, “İktisat ve Ticaret”, Milliyet (20 Temmuz 1960), 2.

²⁸ Tercüman, “Ticaret Odası 4 Milyon Liralık Tahvil Aldı” (21 Temmuz 1960), 5; Tercüman, “Sanayi Odası da 4 Milyon Liralık Tahvil Aldı” (23 Temmuz 1960), 1.

²⁹ Milliyet, “İki Sendika 18 Bin Liralık Tahvil Aldı” (26 Temmuz 1960), 5.

³⁰ Milliyet, “76 Milyon Liralık Tahvil Satıldı” (27 Temmuz 1960), 1.

tarihine gelindiğinde ise 155 milyon 690 bin 300 liralık tahvil satılmış bulunmaktadır.³¹

Tahviller sadece Türk halkı tarafından değil yabancı halk tarafından da desteklenmiştir. Tahvil satışı hakkında Patrik Athenagoras bir beyanname yayınlayarak Rum cemaatini tahvil almaya davet etmiş ve bu beyanname kili-selerde okunmuştur.³²

Hürriyet İstikrazı Tahvillerinin üzerinde yazılı değerlerle paraya çevrilip, çevrilemeyeceği hakkındaki müracaatlar üzerine Maliye Bakanlığı tahvillerin borsaya kaydettirilmesinden sonra Maliye Bakanlığı'na bağlı Amortisman ve Kredi Sandığı'nın alım ve satımları düzenleyeceği, hükümetin 10 yıl geçmedikçe tahvilleri erken ödeyemeyip ve konversiyona tabi tutamayacağı, bu suretle hükümetin daha düşük faizli tahvil çıkarmak ve bunları vermek suretiyle Hürriyet İstikrazı Tahvillerini sahiplerinin elinden alamayacağı, Hürriyet İstikrazı Tahvillerinin borsadaki değeri 100 liranın üstünde olduğu zaman, hükümetinde tahvilleri o değerden alacağı, her yıl yapılacak kurada 12,5 milyon liralık tahvilin bedelinin ödeneceği, 20 yıl sonunda hükümetin tahvil sahiplerinden aldığı parayı geri vermiş olacağı şeklinde bir açıklama yapmıştır.³³

8 Ekim 1960 tarihine gelindiğinde 170 milyon liralık tahvil satılmış olup³⁴ ilk etapta çıkarılan 250 milyon liralık tahvilin tamamı çıkarılmasından 3 ay sonra, 15 Ekim 1960 tarihinde satılmıştır.³⁵

Hürriyet İstikrazı Tahvilleri 250 milyon lira ile 1960 yılına kadar tarihte görülmemiş bir iç istikraz meblağıdır. Hürriyet İstikrazı Tahvillerine kadarki en büyük istikraz 125 milyon lira ile 1953 yılı tahvilleri olmuştur. O da halka satışı sağlanamadığı için hükümetçe büyük kısmı bankalara ve T.C. Emekli Sandığı İşçi Sigortaları gibi amme müesseselerine satılmak suretiyle kapatıl-

³¹ BCA, 30-18-1-2 / 156-7-4, 3.

³² *Milliyet*, "76 Milyon Liralık Tahvil Satıldı" (27 Temmuz 1960), 1.

³³ *Milliyet*, "Hürriyet Tahvilleri Paraya Çevrilebilecek" (18 Ağustos 1960), 1; *Ekonomi Gazetesi*, "Hürriyet Tahvilleri Paraya Çevirebilecek" (19 Ağustos 1960), 1.

³⁴ *Milliyet*, "170 Milyon Lira Değerinde Hürriyet Tahvili Satıldı" (8 Ekim 1960), 5.

³⁵ *Milliyet*, "Hürriyet Tahvilleri Tamamen Satıldı" (16 Ekim 1960), 5.

ması yoluna gidilmiştir. Ancak Hürriyet İstikrazı Tahvillerinde bunun aksine tahvillerin halka satılması prensip olarak kabul edilmiştir.³⁶

Muvakkat (geçici) olarak çıkarılan tahvillerin asılları ile değişimi 15 Eylül 1962 tarihinde başlamış ve bir sene sürmüştür. Bu süreçte tahvil sahipleri tahvillerini T.C. Merkez Bankası'nın bulunduğu yerlerde bu bankaya, bulunmadığı yerlerde de T.C. Ziraat Bankası şube ve ajanslarına müracaatla ellerindeki muvakkat tahvillerin makbuz mukabilinde teslim etmeleri istenmiştir. Asıl tahvillerin de bu bankalar aracılığıyla çok kısa bir zamanda sahiplerine teslim edilmesi planlanmıştır. Bir senelik sürenin bitiminden sonra değişim sadece T.C. Merkez Bankası Genel Müdürlüğü'nde icra edileceği duyurulmuştur.³⁷

Hürriyet İstikrazı Tahvillerinin kura ile yapılacak ilk 12,5 milyon liralık ödemesi 15 Eylül 1961 tarihinde yapılmıştır.³⁸ 1980 yılına kadar her yıl yapılan çekilişler yapıldığı yılın eylül ayının çoğu 15'i olmak üzere bazı yıllar eylül ayının 16,17,19'unda yapılmıştır. Çekilişler yapıldığı yılın ekim ayının çoğu 5'i olmak üzere bazı yıllar ekim ayının 1,2,3,4'ünde Resmî Gazete'de yayınlanmıştır. Çekilişlerde yer alan bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla tahvillerin faiz miktarı 1960 yılından 1970 yılına kadar %6³⁹, 1971 yılından 1974 yılına kadar %9, 1975 yılından 1977 yılına kadar %11, 1978 yılı %14, 1979 yılı 18, 1980 yılı %20 olarak belirlenmiştir.⁴⁰ 1980 yılında tahvillerin itfa süresi dolmuş ve tamamı ödenmiştir. Bu bilgiler esas alınarak aşağıdaki tablo oluşturulmuştur.

³⁶ BCA, 30-18-1-2 / 156-7-4, 3.

³⁷ *Resmî Gazete* 11205 (13 Eylül 1962), 8480.

³⁸ *Resmî Gazete* 10924 (5 Ekim 1961), 5322.

³⁹ 24 Şubat 1971 tarihli *Resmî Gazete*'de Hürriyet İstikrazı Tahvillerinin 16 Ekim 1970 tarihinden itibaren, % 9 faiz nispeti üzerinden muamele göreceği şeklinde yer alan ifadeye rağmen 15 Eylül 1971 tarihli çekiliş sonucunun yer aldığı 5 Ekim 1971 tarihli *Resmî Gazete*'de faiz %6 olarak yazılmıştır. Ancak %9 faiz kararı alınmasından sonra tekrar faizin düşürülmeyeceği, bu durumun bir yanlış yazım hatası olabileceği düşünülmektedir. *Resmî Gazete* 13760 (24 Şubat 1971), 7; *Resmî Gazete* 13977 (5 Ekim 1971), 7.

⁴⁰ *Resmî Gazete* 10924 (5 Ekim 1961), 5322; *Resmî Gazete* 11224 (5 Ekim 1962), 8711; *Resmî Gazete* 11523 (5 Ekim 1963), 20; *Resmî Gazete* 11824 (5 Ekim 1964), 7; *Resmî Gazete* 12118 (5 Ekim 1965), 13; *Resmî Gazete* 12418 (5 Ekim 1966), 6; *Resmî Gazete* 12717 (5 Ekim 1967), 6; *Resmî Gazete* 13019 (5 Ekim 1968), 12; *Resmî Gazete* 13317 (3 Ekim 1969), 13; *Resmî Gazete* 13630 (5 Ekim 1970), 12; *Resmî Gazete* 13977 (5 Ekim 1971), 7; *Resmî Gazete* 14327 (5 Ekim 1972), 19; *Resmî Gazete* 14676 (5 Ekim 1973), 9; *Resmî Gazete* 15027 (5 Ekim 1974), 12; *Resmî Gazete* 15376 (4 Ekim 1975), 23; *Resmî Gazete* 15724 (4 Ekim 1976), 23; *Resmî Gazete* 16074 (4 Ekim 1977), 11;

Tablo 1: Hürriyet İstikrazı Tahvillerinin Ödeme Tablosu

Yıl	Kalan Ana Para Miktarı (Lira)	Ödenen Ana Para Miktarı (Lira)	Faiz Oranı	Ödenen Faiz Miktarı (Lira)
1961	250.000.000	12.500.000	%6	15.000.000
1962	237.500.000	12.500.000	%6	14.250.000
1963	225.000.000	12.500.000	%6	13.500.000
1964	212.500.000	12.500.000	%6	12.750.000
1965	200.000.000	12.500.000	%6	12.000.000
1966	187.500.000	12.500.000	%6	11.250.000
1967	175.000.000	12.500.000	%6	10.500.000
1968	162.500.000	12.500.000	%6	9.750.000
1969	150.000.000	12.500.000	%6	9.000.000
1970	137.500.000	12.500.000	%6	8.250.000
1971	125.000.000	12.500.000	%9	11.250.000
1972	112.500.000	12.500.000	%9	10.125.000
1973	100.000.000	12.500.000	%9	9.000.000
1974	87.500.000	12.500.000	%9	7.875.000
1975	75.000.000	12.500.000	%11	8.250.000
1976	62.500.000	12.500.000	%11	6.875.000
1977	50.000.000	12.500.000	%11	5.500.000
1978	37.500.000	12.500.000	%14	5.250.000
1979	25.000.000	12.500.000	%18	4.500.000
1980	12.500.000	12.500.000	%20	2.500.000
TOPLAM		250.000.000		187.375.000

500 milyon çıkarılması planlanan tahviller ilk etapta 250 milyon çıkarılmış geri kalan kısmı ise çıkarılmamıştır.⁴¹ MBK yönetimi tahvillerle 250 mil-

Resmî Gazete 16422 (2 Ekim 1978), 64; *Resmî Gazete* 16772 (2 Ekim 1979), 64; *Resmî Gazete* 17122 (1 Ekim 1980), 96.

⁴¹ *Cumhuriyet Senatosu Tutanakları*, 1. Toplantı Yılı, 3. Cilt, 38. Birleşim (20.02.1962), 13; *Cumhuriyet Senatosu Tutanakları*, 4. Toplantı Yılı, 24. Cilt, 29. Birleşim (25.01.1965), 109.

yon liralık ciddi bir kaynak temin etmiş⁴² kanunda bu beyan yer almasa da Hürriyet İstikrazı Tahvillerinin gelirleri bütçe açıklarının kapatılması amacıyla kullanılmıştır.⁴³ Ancak geçici bir çözüm olan bu iç borçlanma sıkıntıyı gide-rememiştir.⁴⁴ İlerleyen zamanlarda Haluk Cillov köşe yazısında da istikrazın zamanının iyi seçilmediğine yer vermiştir.⁴⁵

Sonraki yıllarda çıkarılmak istenen Tasarruf Bonoları ihracı hakkında ka-nun tasarısının tartışıldığı Millet Meclisi Toplantısı’nda İhsan Ataöv, bu du-rumu şu ifadelerle açıklayacaktır:

“Şimdiye kadar Maliye Bakanlığı’nun vatandaşa yapmış olduğu borçlar o kadar yığılmıştır ki, bakanlığın bunları ödemesi de bir mesele olacaktır. 10 senesi dolduktan sonra piyasaya çıkacak olan ve o zaman tamimlerle cebren satılan Hürriyet Tahvillerinin de devletin başına ne sıkıntılar açacağını, Türk Milletinin, Türk Ma-liyesinin başına ne gibi yükler yükleyeceğini şimdiden düşünmek, müddeti geldiği zaman Hürriyet Tahvillerini karşılayabilecek bir hazırlık içerisinde bulunmakta zaruret vardır. Tasarruf Bonoları ve Hürriyet Tahvilleri bugünkü maliyenin sıkışık durumda kalma-sına sebep olmuştur.”⁴⁶

Sonraki yıllarda Hürriyet İstikrazı Tahvillerinin getirisinin piyasa getiri-sinden daha düşük olması halkı satış yoluna itmiştir. İtfa vadesi dolmadığı için bu durum resmî olmayan ancak arz ve talep ilişkisini oluşturan ikinci piyasanın ortaya çıkmasına neden olmuştur.⁴⁷ Bunun nedeni büyük bankala-rın hisse senedi ve tahvil satışıyla uğraşmamalarıdır. Bu durum bankerlere fırsat yaratmış ve bankerler tahvilleri, bonoları mevcut faizlerinden daha yük-sek faiz ile piyasadan toplamaya⁴⁸ hatta bu alımlar için gazetelere ilan verme-

⁴² T.C. Merkez Bankası, 1960 Yılı Müdürler Kurulu ve Murakıplar Raporları (Ankara: 1961), 81.

⁴³ Milli Birlik Komitesi Tutanakları, 1. Cilt, 12. Birleşim (15.09.1960), 13.

⁴⁴ Süheyl Gürbaşkan “İktisadi İstikrar Lüzumu Adlı Yazısı”, Akşam (7 Kasım 1960), 1-5.

⁴⁵ Haluk Cillov, “İktisat ve Ticaret”, Milliyet (4 Ocak 1961), 2.

⁴⁶ Millet Meclisi Tutanakları, 2. Dönem, 19. Cilt, 124. Birleşim (23.06.1967), 224,225.

⁴⁷ Asef Yelghi, Türkiye ve G20 Ülkelerinin Tahvil Piyasalarının Karşılaştırılmalı Analizi, (Ankara: T.C. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020), 9.

⁴⁸ Zürcher, Modernleşen Türkiye’nin Tarihi, 426.

ye başlamışlardır.⁴⁹ Halkın tasarruflarını çekmeyi ve bankaları aşmayı başaran bankerler ve küçük bankalar arasında bir faiz yarışı başlamıştır.⁵⁰ 1981 yılında devlet tarafından piyasada yapılan düzenlemeler sonrası⁵¹ 300'ün üzerinde kurum çökmüş, bu durum ani bir paniğe neden olmuş⁵² ve 1982 yılında "Bankerler Krizi" olarak adlandırılan olayın gerçekleşmesi ile sonuçlanmıştır. Bankerler Krizi'nin ülke ekonomisine faturası ağır olmuştur. Faizler kontrolden çıkmış, bankalara el konulmuş ve on binlerce küçük tasarruf sahibi tasarruflarını kaybederek mağdur olmuşlardır.⁵³

O dönem Türkiye'nin en büyük 11. bankası olan Banker Kastelli çökmüş ve sahibi Cevher Özden yurt dışına kaçmıştır.⁵⁴ Özden o dönemleri kaçmadan önce 1980 yılında Milliyet Gazetesi'ne şu şekilde anlatmıştır:⁵⁵

"Birgün bir emekli subay o elindeki yüz bin liralık Hürriyet İstikrazı Tahvilini 40 bin liraya satmak istediğini söyledi. Kendisine, iki ay sonra ekimde, bu tahvilleri bankaya götürdüğünde, değeri üzerinden bozdurabileceğini hatırlattım.⁵⁶ Fakat emekli subay, bir apartman katı alacağını ve 40 bin liraya çok acele ihtiyacı bulunduğunu söyledi. Subayın elindeki tahvilleri kırk bin lira ödeyip aldım. Sonra birçok kişinin bu durumda olabileceğini düşündüm. Yazıhanemin kapısına bir levha asarak "Hürriyet Tahvilleri satın

⁴⁹ Milliyet, "İlanlar" (17 Ekim 1962), Milliyet, "İlanlar" (22 Şubat 1965), Milliyet, "İlanlar" (24 Şubat 1965), Milliyet, "İlanlar" (26 Temmuz 1965), Milliyet, "İlanlar" (14 Ağustos 1967), Milliyet, "İlanlar" (24 Mart 1975).

⁵⁰ TBMM, *Ülkemizde Demokrasiye Müdahale Eden Tüm Darbe ve Muhtıralar ile Demokrasiyi İşlevsiz Kılan Diğer Bütün Girişim ve Süreçlerin Tüm Boyutları ile Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Araştırması Komisyonu Raporu*, Dönem: 24, Sıra Sayısı: 376, Yasama Yılı: 3, 1(2012), 594.

⁵¹ TBMM, *Ülkemizde Demokrasiye Müdahale Eden...*, 594.

⁵² Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, 426.

⁵³ TBMM, *Ülkemizde Demokrasiye Müdahale Eden...*, 594.

⁵⁴ Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, 426.

⁵⁵ Mete Akyol, "Bugünlere Nasıl Geldik?", Milliyet (11 Şubat 1980), 6.

⁵⁶ Özden, Hürriyet İstikrazı Tahvilleri hakkındaki kanunda yer alan Hazinece satılmış veya satılacak olan milli emlağın karşılığı bedel olarak, itibari kıymetleri üzerinden kabul edileceği şeklindeki madde üzerine böyle bir ifadede bulunmuş olabilir. Bunun dışında tahvillerin her yıl 12.500.000 lira olmak üzere çekiliş yoluyla toplam 20 yıl sonunda ödemesi yapılmıştır.

alınır.” diye bir anons yaptım. Yazıhanem Hürriyet Tahvillerini satmak isteyenlerle dolup taşıyordu. Daha fazla tahvil almak istiyordum ama, param yetmiyordu. Tam bu sırada bir gazete, okuyucularına bir milyon liralık Hürriyet Tahvili hediye edeceğini açıkladı. Gazeteye telefon ettim ve tahvilleri benden alırlarsa sadece 750 bin liraya verebileceğimi söyledim. Anlaştık. Piyasaya adamlar çıkartıp, üç, dört gün içinde bir milyon liralık Hürriyet Tahvili toplattım. Bu tahvilleri %60 eksisine alıyordum. Aldığım tahvilleri götürdüm, gazeteye verdim. Aldığım 750 bin liranın bir bölümünü, tahvillerini bir hafta sonra ödemek koşuluyla aldığım kişilere ödedim. %60 eksisine aldığım tahvilleri %25 eksisine toptan ve peşin olarak satmıştım. Elimdeki parayla yeni tahviller aldım. 1961 yılbaşını, milyoner olarak kutladım.”

Milliyet Gazetesi'nin aynı haberinde EMİNSU'lar olarak adlandırılan ve bir kararname ile emekli edilen subayların emeklilik ikramiyelerinin bir bölümünün Hürriyet İstikrazı Tahvili verilerek ödendiği şeklinde bir bilgi yer almıştır.⁵⁷ Ancak bu bilgiye başka bir kaynaktan rastlanmamıştır.

1980 yılında ödemesi tamamlanan Hürriyet İstikrazı Tahvillerinin çıkarılmasına olanak sağlayan 11 numaralı kanun 1988 yılında yürürlükten kaldırılmasında mahzur olmadığı bildirilerek ilga edilmiştir.⁵⁸

2. Hürriyet İstikrazı Tahvilleriyle İlgili Basındaki Haberler ve Propaganda

Hürriyet İstikrazı Tahvillerinin Alyans Kampanyası'nın Hazine'ye getirisinin 10 katından fazla olduğundan bahsetmiştik. Dolayısıyla tahvillerin reklam kampanyası da Alyans Kampanyası'nda yapılan reklamlardan daha fazla olmuştur.

Gürsel, tebliği ile halkı Hürriyet İstikrazı Tahvillerine yönlendirmiş ve tahviller hazineye gelir sağlama aracı olmuştur.⁵⁹ Bu tebliğ sonrası başlayan

⁵⁷ Mete Akyol, “Bugünlere Nasıl Geldik?”, *Milliyet* (11 Şubat 1980), 6.

⁵⁸ TBMM *Tutanakları*, 18. Dönem, 2. Yasama Yılı, 16. Cilt, 18. Birleşim (27.10.1988), 517.

⁵⁹ *Resmî Gazete* 10550 (13 Temmuz 1960), 1720; *Milliyet*. “Hürriyet İstikrazı Tahvilleri Çıkarılacak” (17 Haziran 1960), 1.

reklamlar 6 Temmuz 1960 tarihinde ilgili kanunun kabul edilmesi⁶⁰ sonrası giderek artmıştır. Bundan sonraki süreçte gündemde sık sık yer alan tahviller olmuş ve gazetelerde de tahviller ile ilgili reklamlara sık sık yer verilmiştir. ⁶¹ Amaç vatandaşları tahvil almaya sevk etmektir.

MBK yönetimi sadece basın yoluyla değil tam anlamıyla bir reklam kampanyasına girişmiştir. Bu amaçla Maliye Bakanı Alican tahvillerin hazırlıklarını yaptığı dönemde Başbakanlığa gönderdiği yazıda bilgisiz, programsız ve israfçı iktisadi politikanın halk üzerinde bıraktığı menfi tesirleri gidermeye ve Hürriyet istikrazına müesseseler ile vatandaşın rağbet etmesini sağlamak için bütün valiliklerin, hükümet teşkilatının, üniversiteler, dernekler ve sendikalar gibi kurumların matbuat ve radyo gibi vasıtalarla büyük gayretler sarf etmesi gerektiğini söylemiş ve bu kurumların bu yolda azami gayret göstermelerini talep etmiştir. Ayrıca tüm bakanlıkların merkezde ve mülhakatta kendilerine bağlı teşkilat, müessese ve imkanları dahilindeki her türlü vasıta ile Hürriyet istikrazının başarılı olması için girişilen bu kampanyaya destek olmaları için gerekenin Başbakanlık tarafından buyurulmasını istemiştir. Bakanın bu isteği üzerine Başbakan namına Müsteşar Alparslan Türkeş 8 Temmuz 1960 tarihinde Maliye Bakanı'nın bu yazısını bakanlıklara göndererek bakanlıkların Hürriyet İstikrazı Kampanyasına destek olmalarını istemiştir.⁶²

Bu yazı üzerine Millî Eğitim Bakanı Fehmi Yavuz, birimlerine gönderdiği bir yazı ile istikrazın tam bir başarı ile sonuçlanması için halkın yardıma koşmasını teşvik etmek üzere, açılan kampanyaya bakanlığın merkez ve taşra

⁶⁰ HİHGK, 1.

⁶¹ *Milliyet*, "İki Sendika 18 Bin Liralık Tahvil Aldı" (26 Temmuz 1960), 5; *Ekonomi Gazetesi*, "Hürriyet Tahvilleri" (9 Temmuz 1960), 1.; *Tercüman*, "Hürriyet Tahvilleri Satışa Çıkarılıyor" (10 Temmuz 1960), 1-5; *Milliyet*, "İstanbul Bankası" (11 Temmuz 1960), 2; *Milliyet*, "Doğubank", "Türkiye Garanti Bankası" (12 Temmuz 1960), 2,3; *Milliyet*, "Akbank" (13 Temmuz 1960), 2; *Akşam*, "İş Bankası", "Doğubank", "Pamuk Bank", "Osmanlı Bankası", (15 Temmuz 1960), 3-4; *Akşam*, (16 Temmuz 1960), 5; *Akşam*, (17 Temmuz 1960), 3-5; *Akşam*, (20 Temmuz 1960), 5; *Akşam*, (23 Temmuz 1960), 5; *Akşam*, (24 Temmuz 1960), 5; *Akşam*, (25 Temmuz 1960), 5; *Akşam*, (27 Temmuz 1960), 5; Mübin Başar, "Mali Meseleler: Hürriyet İstikrazı Tahvillerinin Mahiyeti Vergi Muafiyeti ve Sağladığı İmkanlar", *Ekonomi Gazetesi*, (23 Temmuz 1960), 1; *Akşam*, (13 Ağustos 1960), 5.

⁶² BCA, 30-18-1-2 / 156-7-4, 8-14.

teşkilâtına mensup öğretmen, idareci ve memurların bütün güçleri ile katılmalarını istemiştir.⁶³

Devlet dairelerindeki vazifelilere tahvillerin önemini izah eden açıklamalar yapılmış. Hürriyet istikrazının mana ve mahiyetini anlatmak üzere diğer birçok daire ve müesseselerde olduğu gibi devletin birçok kurumunda toplanmışlardır.⁶⁴

7 Temmuz 1960 tarihinde de tahviller için yapılacak reklamlarda gereken pankart ve duvar afişi orijinallerinin ihzarı ile tab'ı işlerinin, 2490 sayılı kanunun 46. maddesinin (e) fıkrasına göre, pazarlıkla yaptırılmasına Bakanlar Kurulu karar vermiştir.⁶⁵ Ancak daha sonra 24 Ekim 1960 tarihinde kabul edilen kanun ile bu karar ve 6 Temmuz 1960 tarihinde çıkarılan 11 numaralı kanunun 8. maddesine “Tahvillerin basımı ve bu tahvillerin satışlarını teşvik maksadıyla hazırlattırılan afiş ve pankartlar giderleri 2490 sayılı kanun hükümlerine tabi değildir.” şeklinde bir madde eklenerek değiştirilmiştir.⁶⁶

Tahviller ile ilgili süreç en başından beri dikkatle takip edilmiş ve gazetelerde yer almış veya aldırılmıştır denilebilir. Tahvillerin çıkarılması kararı daha Bakanlar Kurulu onayından geçmeden tahvillerle ilgili detaylar, bankaların reklamları ve vatandaşları tahvil alımına sevk eden resmi yazılar sık sık gazetelerde yer almıştır.⁶⁷ Satış için tahvillerin yer aldığı kurumlardan gazetelere ilan verenlerden bazıları şunlardır: İstanbul Emniyet Sandığı Müdürlüğü,⁶⁸ İstanbul Bankası,⁶⁹ Doğubank,⁷⁰ Türkiye Garanti Bankası,⁷¹ Akbank,⁷²

⁶³ BCA, 30-18-1-2 / 156-7-4, 7.

⁶⁴ Tercüman, “Hürriyet İstikrazı Tahvilleri Bugün Satışa Çıkarılıyor” (15 Temmuz 1960), 1-5.

⁶⁵ BCA, 30-18-1-2 / 155-6-18.

⁶⁶ Hürriyet İstikrazı Hakkındaki 11 Numaralı Kanunun 8 İnci Maddesine Bir Fıkra Eklenmesine Dair Kanun, *Resmî Gazete* 10641 (28 Ekim 1960), Kanun No. 112, 2425.

⁶⁷ *Ekonomi Gazetesi*, “Hürriyet Tahvilleri” (9 Temmuz 1960), 1; Tercüman, “Hürriyet Tahvilleri Satışa Çıkarılıyor” (10 Temmuz 1960), 1-5; *Milliyet*, “İstanbul Bankası” (11 Temmuz 1960), 2; *Milliyet*, “Doğubank”, (12 Temmuz 1960), 2; *Milliyet*, “Akbank” (13 Temmuz 1960), 2; *Milliyet*, (17 Temmuz 1960), 2; *Milliyet*, (14 Ağustos 1960), 2.

⁶⁸ *Milliyet*, “İstanbul Emniyet Sandığı Müdürlüğünden” (10 Temmuz 1960), 2.

⁶⁹ *Milliyet*, “İstanbul Bankası” (11 Temmuz 1960), 2.

⁷⁰ *Milliyet*, “Doğubank”, (12 Temmuz 1960), 2.

⁷¹ *Milliyet*, “Türkiye Garanti Bankası” (12 Temmuz 1960), 3.

⁷² *Milliyet*, “Akbank” (13 Temmuz 1960), 2.

Yapı Kredi Bankası,⁷³ Buğday Bankası,⁷⁴ Pamuk Bank,⁷⁵ Osmanlı Bankası,⁷⁶ Etibank⁷⁷.

Bu reklamlara ek olarak “Hem memleketinize hem de kendinize hizmet için Hürriyet İstikrazı Tahvili alınız.”, “Hürriyet İstikrazı Tahvili alan her vatandaş hem yuvasına hem vatanına hizmet etmiş olur.”, “Emin, külfetsiz ve vergisiz bir gelir kaynağı”,⁷⁸ “yüksek memleket hizmeti”,⁷⁹ “27 Mayıs’ta Hürriyetine kavuşan aziz Milletimiz 15 Temmuz’da da Hürriyet İstikrazı Tahvillerine kavuştu.”⁸⁰, “27 Mayıs İnkılabı hürriyetimizin 15 Temmuz’da çıkarılan Hürriyet Tahvilleri de mali gücümüzün teminatıdır.”⁸¹, “27 Mayıs İnkılâbında milletçe “Her şey Vatan için” diye ant içtik. 15 Temmuz’da satışa çıkarılmış olan Hürriyet Tahvilleri, sık sık bu andı tekrarlamamıza fırsat verecektir.”⁸², “Tahvillerin iki değeri vardır. Biri tahvillerin üzerinde, diğeri milletin kalbinde yazılıdır.”⁸³ “Tasarrufunu Hürriyet Tahviline yatıran her vatandaş emin ve devamlı bir gelire sahip olmanın huzuru yanında milletine yardım etmenin de gururunu da duyacaktır.”⁸⁴ şeklindeki çoğu reklam birebir aynı veya benzer kısaca kalıplaşmış cümlelerle hatta bazen aynı reklam, eş zamanlı olarak farklı gazetelerde sürekli yer almıştır.

Tahviller için düzenlenen bu ciddi bir kampanyanın temelinde vatandaşı tahvil almaya teşvik etmek vardır. Ancak bu teşvik için ilk milli duygular sonra maddi kaygılar kullanılmıştır. Gazetelerde her gün bu şekilde vatandaşlar tahvil almaya yönlendirilmiş. Hatta bu durum adeta bir vatan görevi, milli bir vazife haline getirilmiştir. Bizzat bu durum “Milli şuur ve vatanseverlik hisleriyle halkımızın bu tahvillere büyük bir rağbet göstereceği” şeklinde açıkça da ifade

⁷³ Milliyet, “Yapı ve Kredi Bankası” (14 Temmuz 1960), 2.

⁷⁴ Milliyet, “Buğday Bankası” (14 Temmuz 1960), 5.

⁷⁵ Milliyet, “Pamuk Bank” (15 Temmuz 1960), 2.

⁷⁶ Akşam, “Pamuk Bank” (15 Temmuz 1960), 3.

⁷⁷ Milliyet, “Eti Bank” (23 Temmuz 1960), 2.

⁷⁸ Akşam, (15 Temmuz 1960), 4; Akşam, (16 Temmuz 1960), 5; Akşam, (20 Temmuz 1960), 5; Akşam, (25 Temmuz 1960), 5; Milliyet, (2 Ağustos 1960), 2; Milliyet, (10 Ağustos 1960), 3; Akşam, (13 Ağustos 1960), 5.

⁷⁹ Akşam, (15 Temmuz 1960), 3.

⁸⁰ Milliyet, (17 Temmuz 1960), 2; Akşam, (17 Temmuz 1960), 5; Milliyet, (14 Ağustos 1960), 2.

⁸¹ Akşam, (27 Temmuz 1960), 5.

⁸² Akşam, (30 Temmuz 1960), 5.

⁸³ Milliyet, (3 Ağustos 1960), 2.

⁸⁴ Milliyet, (6 Ağustos 1960), 3.

edilmiştir.⁸⁵ Bunlara ek olarak “Geçirmekte olduğumuz gibi büyük inkılap ve hamle devirlerinde ekseriya Hükümetler zoraki istikraz yolunu tutarlar. Halbuki Milli Birlik Komitesi ve onun iş başına davet ettiği Hükümet, bu zorlama yolunu tutmamış ve halkın vatani duygularına dayanarak normal yolu seçmişti.” gibi ifadelerle hükümetin tahvilleri isteğe bağlı satması bir lütuf gibi sunulmuştur.⁸⁶

Gazetelerdeki reklamlarda sadece metinler ve sloganlar değil kullanılan illüstrasyonlar da aynı şekilde vatandaşın milli duygularına hitap eden bir niteliktedir. Bu reklamlarda bazen Türkiye haritası tuğlalar ve demirlerle sarılmış,⁸⁷ tahviller ile donatılmış,⁸⁸ bazen tahvillerin üzerinde tüten baca resimleri,⁸⁹ Türk bayrağı, inkılap yazısı ve bir asker silüeti kullanılmış⁹⁰ ve bazen de Hürriyet İstikrazı yazan bir can simidi içinde Türkiye haritası⁹¹ ile çeşitli mesajlar veren illüstrasyonlar kullanılmıştır. Bu illüstrasyonlardan anlaşıldığı kadarıyla milli duygulara hitabın yanında vatandaşlara yurdun tahviller yoluyla yeniden kurulacağı, kalkınacağı ve hatta kurtulacağı gibi mesajlar verilmeye çalışılmıştır.⁹²

Bunlara ek olarak gazetelerde tahviller daha çıkmadan büyük bir rağbet göreceği⁹³, halkın şimdiden ilgili yerlere müracaat ettiği,⁹⁴ şeklinde çıktıktan sonra da umulduğundan çok satıldığı, kısa sürede biteceği, çok rağbet gördüğü, yurdun çeşitli yerlerinde hararetle satıldığı, halkın inandığı Hükümetin tahvillerini seve seve aldığı⁹⁵ gibi haberler de yer almıştır.

⁸⁵ *Milliyet*, “İstanbul Emniyet Sandığı Müdürlüğünden” (10 Temmuz 1960), 2.

⁸⁶ *Yeni Sabah*, “Hürriyet Tahvilleri” (17 Temmuz 1960), 1.

⁸⁷ *Akşam*, (16 Temmuz 1960), 5.

⁸⁸ *Akşam*, (17 Temmuz 1960), 3; *Milliyet*, (17 Temmuz 1960), 5.

⁸⁹ *Akşam*, (23 Temmuz 1960), 5; *Milliyet*, (23 Temmuz 1960), 5.

⁹⁰ *Akşam*, (24 Temmuz 1960), 5; *Milliyet*, (24 Temmuz 1960), 5.

⁹¹ *Milliyet*, (6 Ağustos 1960), 2.

⁹² *Akşam*, (15 Temmuz 1960), 4.; *Akşam*, (16 Temmuz 1960), 5; *Akşam*, (23 Temmuz 1960), 5; *Akşam*, (24 Temmuz 1960), 5; *Milliyet*, (6 Ağustos 1960), 3. Bkz. Ek 1-5.

⁹³ *Milliyet*, “İstanbul Emniyet Sandığı Müdürlüğünden” (10 Temmuz 1960), 2.

⁹⁴ *Ekonomi Gazetesi*, “Hürriyet Tahvilleri” (9 Temmuz 1960), 1.

⁹⁵ *Cumhuriyet*, “Hürriyet Tahvilleri” (16 Temmuz 1960), 1; *Tercüman*, “Hürriyet İstikrazı Tahvilleri Bugün Satışa Çıkarılıyor” (15 Temmuz 1960), 1-5; *Tercüman*, “Halk Hürriyet Tahvillerine Büyük Bir Rağbet Gösterdi” (16 Temmuz 1960), 1-5; *Milliyet*, “Hürriyet İstikrazı Tahvillerinin Satışı Hızla Devam Ediyor” (18 Temmuz 1960), 5; *Tercüman*, “Hürriyet Tahvilleri Çok Rağbet Görüyor” (20 Temmuz 1960), 1; *Tercüman*, “Ticaret Odası 4 Milyon Liralık Tah-

Buna karşılık o dönem Devlet Bakanı Şefik İnan ile Maliye Bakanı Ekrem Alican'ın tahvillerin satılmadığı gerekçesi ile arasının bozulduğu, İnan'ın tahvillerin satışını düzenleme işini üstlendiğini ve bu işi yürütmeye çalıştığı ancak tahvillerin satılmadığı şeklindeki söylentiler çıkmıştır.⁹⁶ Tahvillerin hala satışta olduğu ilk aylarda tahvillerin satışının fiyasko olduğu, satılmadığına dair bu söylentiler MBK genel kurul toplantısında Maliye Bakanı Ekrem Alican tarafından satış miktarları açıklanarak yalanlanmıştır.⁹⁷

Ancak bilinmektedir ki 500 milyon liralık ihraç edilme yetkisi verilen tahvillerin sadece 250 milyonu ihraç edilmiştir. Bu da ilk kısımdaki tahvillerin satışının ancak tamamlanabildiğini ve ikinci kısımdaki tahvillerin alınmayacağı düşüncesi ile ihraç edilmediği düşüncesini doğurmuştur. Tüm bunlara rağmen 250 milyon ile Hürriyet İstikrazı Tahvilleri 1960 yılına kadarki dönem için Cumhuriyet Dönemi'nin en büyük meblağı olmuştur.⁹⁸

Tahviller çıktıktan sonra derece alan jandarma subaylarına hediye edildiği de⁹⁹, bir bisküvi firması tarafından kupon ile dağıtıldığı da olmuştur.¹⁰⁰ Bir kırtasiye mağazası da Hürriyet İstikrazı Tahvili karşılığında satış yapacağına dair bir reklam vermiştir.¹⁰¹ Sümerbank da tahvillerin muhafazasını hiçbir ücret almadan kabul edeceğine dair açıklama yapmıştır.¹⁰²

Hürriyet İstikrazı tahvilleri kampanyasında yer alan başka bir unsur ise tahvillerin çıkarılmasına neden olarak sunulan ifadeler olmuştur. Tahvillerin çıkarılmasına dair kabul edilen kanunda yer alan ifadelere ek olarak genelde DP iktidarının suçlandığı ifadeler yer almıştır. Bu ifadelerden bazıları "*Sabık iktidarın takip ettiği israfçı, bilgisiz ve programsız iktisadi politika yüzünden kaynak-*

vil Aldı" (21 Temmuz 1960), 1-5; *Tercüman*, "Sanayi Odası da 4 Milyon Liralık Tahvil Aldı" (23 Temmuz 1960), 1; Mübin Başar, "Mali Meseleler: Hürriyet İstikrazı Tahvillerinin Mahiyeti Vergi Muafiyeti ve Sağladığı İmkanlar", *Ekonomi Gazetesi*, (23 Temmuz 1960), 1-3.

⁹⁶ *Akis Dergisi*, "Yurtta Olup Bitenler" (30 Ağustos 1960), 8.

⁹⁷ *Milli Birlik Komitesi Tutanakları*, 1. Cilt, 12. Birleşim (15.09.1960), 11.

⁹⁸ BCA, 30-18-1-2 / 156-7-4, 3.

⁹⁹ *Milliyet*, "Derece Alan Jandarma Subaylarına Hürriyet Tahvili Hediye Edildi" (31 Temmuz 1960), 5.

¹⁰⁰ *Milliyet*, "Arı Bisküvileri" (17 Ağustos 1960), 2; *Milliyet*, "Arı Bisküvileri" (22 Ağustos 1960), 5.

¹⁰¹ *Milliyet*, "Hürriyet Tahvilleri" (29 Aralık 1960), 5.

¹⁰² *Milliyet*, "Sümerbank" (21 Temmuz 1960), 2.

ları zaafa uğrayan hazineyi takviye etmek”, “hem sabık hem sakıt iktidardan devralınan Devlet Hazinesi’nin içine düştüğü müşkül vaziyetten kurtarmak”,¹⁰³ düşük iktidarın, memleketi iktisadi ve mali bakımlardan bozuk bir duruma sokması”,¹⁰⁴ “memleket maliyesini, sabık iktidarın düşürdüğü güç vaziyetten kurtarmak”¹⁰⁵ şeklindedir.

Gazetelerde sık sık yer alan bu açıklamalara Erdem Yavuz’un “DP iktidarı döneminde ülke ekonomisinin iyi yöneltmediği ve hazinenin keyfi harcamalarla boşaltıldığı iddiaları, darbenin meşruiyetini destekleyen en önemli yan algılardan biridir.”¹⁰⁶ şeklindeki ifadesi durumu anlatır niteliktedir. Buradan yola çıkarak tahvillere verilen desteğin de bir nevi darbeyi meşrulaştırma aracı olarak kullanıldığı söylenebilir.

Dönemin gazetelerinde yer alan 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi’ni bir milli inkılap hareketi olarak adlandırılarak tahvil almanın bu harekete olan güvenin tezahürü olduğu,¹⁰⁷ tahvillerin İnkılâp Hükümeti’nin çalışmalarına büyük alaka ve muzaheret gösteren halkımızın Hazine’ye yatırımlarını kolaylaştıracak bir vasıta olduğu¹⁰⁸ şeklindeki ifadeler de bunu destekler niteliktedir. Zaten tahviller çıkarılırken bile darbenin sloganlarından olan “hürriyet” kavramının kullanılması¹⁰⁹ bir mesaj dahilindedir.

Weiker’e göre de Hazine’ye gelir sağlama amacı taşıyan uygulamalar DP’nin bıraktığı mali buhranın dramatikleştirilmesi adına büyük bir psikolojik etki yaratılması için de kullanılmıştır.¹¹⁰

¹⁰³ BCA, 30-18-1-2 / 156-7-4, 7, 9.

¹⁰⁴ *Yeni Sabah*, “Hürriyet Tahvilleri” (17 Temmuz 1960), 1.

¹⁰⁵ *Tercüman*, “Hürriyet İstikrazı Tahvilleri Bugün Satışa Çıkarılıyor” (15 Temmuz 1960), 1-5.

¹⁰⁶ Erdem Yavuz, “1960 Darbesi Sonrası Basında Algı Yönetimi ve Propaganda (Cumhuriyet-Hürriyet-Milliyet Gazeteleri Örneği)”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 9/63 (Aralık 2017), 116.

¹⁰⁷ Haluk Cillov, “İktisat ve Ticaret”, *Milliyet* (20 Temmuz 1960), 2.

¹⁰⁸ *Tercüman*, “Hürriyet İstikrazı Tahvilleri Bugün Satışa Çıkarılıyor” (15 Temmuz 1960), 1-5.

¹⁰⁹ Mehmet Alkan, “Türkiye’de Darbe Girişimleri ve Darbeler”, *7. Uluslararası Suç ve Ceza Film Festivali- Terör ve Darbelere Karşı Hukuk Devletin Korunması*, (İstanbul: 2022), 319.

¹¹⁰ Walter F. Weiker, *1960 Türk İhtilali*, çev. Mete Ergin (İstanbul: Cem Yayınevi, 1967), 178, 179.

Tüm bunlardan anlaşılmaktadır ki 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi sonrası dönemde toplumsal algı oluşturmada basının propaganda malzemesi olarak kullanılmasının¹¹¹ önemli bir örneği de Hürriyet İstikrazı Tahvilleri olmuştur.

Sonuç

Hürriyet İstikrazı Tahvillerinin çıkartılmasının görünürdeki amacı Hazine'ye gelir sağlamaktır. Ancak aynı zamanda darbenin halk tarafından benimsendiğini göstererek meşruiyetini sağlamak amacını da taşımaktadır. Tahvillerin çıkarılmasına neden olarak sık sık DP iktidarı döneminin suçlandığı ifadeler karşılık tahvillere verilen destek ile halkın darbeyi benimsediği mesajı verilmeye çalışılmıştır. Bu da tahvilleri bir nevi darbeyi meşrulaştırma aracı haline getirmiştir denilebilir.

Vatandaşlar yönetim tarafından tahvil almak için zorunlu tutulmasa da gerek düzenlenen reklam kampanyası nedeniyle basın ve radyo aracılığıyla gerek resmi devlet kurumlarına gönderilen yazı sonucu başlatılan teşvik hareketi ile üstü kapalı şekilde tahvil almaya sevk edilmiştir. Tahviller çıkmadan başlatılan bu teşvik hareketi tahvillerin ihracı sonrası artarak devam etmiştir. Bu kapsamda gazetelerde sık sık tahviller hakkında reklamlar yer almıştır. Tahvil satın alma işlemi reklam kampanyasında yer alan ifadeler ve illüstrasyonlardan da anlaşıldığı üzere bir vatan hizmeti niteliğine büründürülmüştür. Yurdun tahviller yoluyla yeniden kurulacağı, kalkınacağı ve hatta kurtulacağı gibi mesajlar verilmeye çalışılmıştır. Böylece basın aracılığıyla Hürriyet İstikrazı Tahvilleri hakkında bu yönde toplumsal algı oluşturulmaya çalışılmıştır.

Hem milli duyguların hem maddi kaygıların kullanıldığı bu kampanya sonucunda Hürriyet İstikrazı Tahvillerinin ilk etapta çıkarılmış olan 250 milyon liralık miktarı çıkarıldıktan 3 ay sonra tamamen satılmış ve hazineye ciddi bir gelir sağlamıştır. Ancak bütçe açıklarının kapatılmasında kullanılan bu gelir geçici bir çözüm olmaktan öteye gidememiştir.

Tahvillerin çıkarıldıktan on yıl sonraki süreçte faiz oranı giderek arttırılmıştır. 250 milyon liralık tahvil her yıl 12 milyon 500 bin lira ana para ve faiz ödemesi olmak üzere 20 yıl sonunda toplam 437 milyon 375 bin lira olarak vatandaşa geri ödenmiştir. Ancak hem bu tahviller hem de sonrasında hükü-

¹¹¹ Yavuz, "1960 Darbesi Sonrası Basında Algı Yönetimi ve Propaganda", 116.

metlerin sık sık başka iç borçlanmalara devam etmesi nedeniyle ülke maliyesi sıkışık bir duruma düşecektir.

Kaynakça

Akis Dergisi. “Yurtta Olup Bitenler” (30 Ağustos 1960), 8.

Akşam. (13 Ağustos 1960), 5.

Akşam. (15 Temmuz 1960), 3,4.

Akşam. (16 Temmuz 1960), 5;

Akşam. (17 Temmuz 1960), 2, 3-5.

Akşam. (20 Temmuz 1960), 5.

Akşam. (23 Temmuz 1960), 5.

Akşam. (24 Temmuz 1960), 5.

Akşam. (25 Temmuz 1960), 5.

Akşam. (27 Temmuz 1960), 5.

Akşam. (30 Temmuz 1960), 5.

Akşam. “Hazineye Alyans Bağışı Artıyor” (10 Haziran 1960), 1-5.

Akşam. “Hürriyet İçinde Kalkınma Bütün Milletçe Benimsendi” (11 Haziran 1960), 1- 3.

Akşam. “Hürriyet İstikrazı Tahvilleri Ayın Onbeşinde Çıkıyor” (3 Temmuz 1960), 1.

Akşam. “İş Bankası”, “Doğubank”, “Pamuk Bank”, “Osmanlı Bankası”, (15 Temmuz 1960), 3-4.

Akşam. “Subay Aileleri Alyanslarını Hazineye Veriyor” (9 Haziran 1960), 1.

Akyol, Mete. “Bugünlere Nasıl Geldik?”. *Milliyet* (11 Şubat 1980), 6.

Albayrak, Mustafa. “Türkiye’de Demokrasiye Geçiş Yılları ve Demokratikleşme Sürecinin İlk On Yılı”. *Ankara Barosu Dergisi* 1 (2014), 297-312.

- Alkan, Mehmet Öznur. "27 Mayıs'tan Propaganda Hatıraları". *Atlas Tarih*, 41 (2016), 124-129.
- Alkan, Mehmet. "Türkiye'de Darbe Girişimleri ve Darbeler". 7. *Uluslararası Suç ve Ceza Film Festivali- Terör ve Darbelere Karşı Hukuk Devletinin Korunması*. İstanbul: 2022, 303-322.
- Başar, Mübin. "Mali Meseleler: Hürriyet İstikrazı Tahvillerinin Mahiyeti Vergi Muafiyeti ve Sağladığı İmkanlar". *Ekonomi Gazetesi*, (23 Temmuz 1960), 1.
- Başgil, Ali Fuad. *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri- Görüp Yaşadıklarım*. çev. Cemal Aydın. İstanbul: Yağmur Yayınları, 2006.
- BCA, Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi. 30-18-1-2 / 155-6-18.
- BCA, Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi. 30-18-1-2 / 156-7-4.
- Cillov, Haluk. "İktisat ve Ticaret". *Milliyet* (20 Temmuz 1960), 2.
- Cillov, Haluk. "İktisat ve Ticaret". *Milliyet* (4 Ocak 1961), 2.
- Cumhuriyet Senatosu Tutanakları*. 1. Toplantı Yılı, 3. Cilt, 38. Birleşim (20.02.1962).
- Cumhuriyet Senatosu Tutanakları*. 4. Toplantı Yılı, 24. Cilt, 29. Birleşim (25.01.1965).
- Cumhuriyet*. "Hürriyet Tahvilleri" (16 Temmuz 1960), 1. <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/>
- Demir, Özkan. "27 Mayıs Darbesi'nin Türkiye'nin Ekonomik Politikasına Etkisi: Planlı Kalkınma Dönemi'ne Geçiş". *Türk Siyasal Hayatı- Osmanlı Modernleşmesinden Günümüze*. ed. Hasan Acar. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2018.
- Ekonomi Gazetesi*. "Hürriyet Tahvilleri Paraya Çevirebilecek" (19 Ağustos 1960), 1.
- Ekonomi Gazetesi*. "Hürriyet Tahvilleri" (9 Temmuz 1960), 1.
- Gürbaşıkan, Süheyl. "İktisadi İstikrar Lüzumu Adlı Yazısı". *Akşam* (7 Kasım 1960), 1-5.

Hürriyet İstikrazı Hakkında Geçici Kanun (HİHGK). *Resmî Gazete* 10548 (11 Temmuz 1960). Kanun No. 11, 1685.

Hürriyet İstikrazı Hakkındaki 11 Numaralı Kanununun 8 İnci Maddesine Bir Fıkra Eklenmesine Dair Kanun. *Resmî Gazete* 10641 (28 Ekim 1960), Kanun No. 112, 2425.

İnci İbrahim- Aslan, Kübra. “27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi Sonrası Alyans Kampanyası”. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 1/XXXVI (Temmuz 2021), 163-186. DOI: 10.18513/egetid.974603.

Kurucu Meclis Tutanakları 1. Cilt, 2. Birleşim (20.02.1961).

Millet Meclisi Tutanakları. 2. Dönem, 19. Cilt, 124. Birleşim (23.06.1967).

Milli Birlik Komitesi Tutanakları. 1. Cilt, 12. Birleşim (15.09.1960).

Milliyet, “Hürriyet İstikrazı Tahvillerinin Satışı Hızla Devam Ediyor” (18 Temmuz 1960), 5. <http://www.milliyet.com.tr>

Milliyet. (10 Ağustos 1960), 3. <http://www.milliyet.com.tr>

Milliyet. (14 Ağustos 1960), 2. <http://www.milliyet.com.tr>

Milliyet. (17 Temmuz 1960), 2,5. <http://www.milliyet.com.tr>

Milliyet. (2 Ağustos 1960), 2. <http://www.milliyet.com.tr>

Milliyet. (23 Temmuz 1960), 5. <http://www.milliyet.com.tr>

Milliyet. (24 Temmuz 1960), 5. <http://www.milliyet.com.tr>

Milliyet. (3 Ağustos 1960), 2. <http://www.milliyet.com.tr>

Milliyet. (6 Ağustos 1960), 2, 3. <http://www.milliyet.com.tr>

Milliyet. ““Hürriyet İstikrazı” Tasarısı da Milli Birlik Komitesine Sevk Edildi” (30 Haziran 1960), 1. <http://www.milliyet.com.tr>

Milliyet. “170 Milyon Lira Değerinde Hürriyet Tahvili Satıldı” (8 Ekim 1960), 5. <http://www.milliyet.com.tr>

Milliyet. “76 Milyon Liralık Tahvil Satıldı” (27 Temmuz 1960), 1. <http://www.milliyet.com.tr>

- Milliyet*. “Akbank” (13 Temmuz 1960), 2. <http://www.milliyet.com.tr>
- Milliyet*. “Arı Bisküvileri” (17 Ağustos 1960), 2; *Milliyet*, “Arı Bisküvileri” (22 Ağustos 1960), 5. <http://www.milliyet.com.tr>
- Milliyet*. “Buğday Bankası” (14 Temmuz 1960), 5. <http://www.milliyet.com.tr>
- Milliyet*. “Bütçe Kurucu Mecliste” (21 Şubat 1961), 5. <http://www.milliyet.com.tr>
- Milliyet*. “Derece Alan Jandarma Subaylarına Hürriyet Tahvili Hediye Edildi” (31 Temmuz 1960), 5. <http://www.milliyet.com.tr>
- Milliyet*. “Doğubank”, (12 Temmuz 1960), 2. <http://www.milliyet.com.tr>
- Milliyet*. “Eti Bank” (23 Temmuz 1960), 2. <http://www.milliyet.com.tr>
- Milliyet*. “Hürriyet İstikrazı Tahvilleri Çıkarılacak” (17 Haziran 1960), 1. <http://www.milliyet.com.tr>
- Milliyet*. “Hürriyet Tahvilleri Paraya Çevrilebilecek” (18 Ağustos 1960), 1. <http://www.milliyet.com.tr>
- Milliyet*. “Hürriyet Tahvilleri Tamamen Satıldı” (16 Ekim 1960), 5. <http://www.milliyet.com.tr>
- Milliyet*. “Hürriyet Tahvilleri” (29 Aralık 1960), 5. <http://www.milliyet.com.tr>
- Milliyet*. “İki Sendika 18 Bin Liralık Tahvil Aldı” (26 Temmuz 1960), 5. <http://www.milliyet.com.tr>
- Milliyet*. “İlanlar” (14 Ağustos 1967). <http://www.milliyet.com.tr>
- Milliyet*. “İlanlar” (17 Ekim 1962). <http://www.milliyet.com.tr>
- Milliyet*. “İlanlar” (22 Şubat 1965). <http://www.milliyet.com.tr>
- Milliyet*. “İlanlar” (24 Mart 1975). <http://www.milliyet.com.tr>
- Milliyet*. “İlanlar” (24 Şubat 1965). <http://www.milliyet.com.tr>
- Milliyet*. “İlanlar” (26 Temmuz 1965). <http://www.milliyet.com.tr>
- Milliyet*. “İstanbul Bankası” (11 Temmuz 1960), 2. <http://www.milliyet.com.tr>

Milliyet. “İstanbul Emniyet Sandığı Müdürlüğünden” (10 Temmuz 1960), 2.
<http://www.milliyet.com.tr>

Milliyet. “Pamuk Bank” (15 Temmuz 1960), 2. <http://www.milliyet.com.tr>

Milliyet. “Sümerbank” (21 Temmuz 1960), 2. <http://www.milliyet.com.tr>

Milliyet. “Tahviller Hazır”, (13 Temmuz 1960), 1. <http://www.milliyet.com.tr>

Milliyet. “Türkiye Garanti Bankası” (12 Temmuz 1960), 3.
<http://www.milliyet.com.tr>

Milliyet. “Yapı ve Kredi Bankası” (14 Temmuz 1960), 2.
<http://www.milliyet.com.tr>

Resmî Gazete 10549 (12 Temmuz 1960), 1705.

Resmî Gazete 10550 (13 Temmuz 1960), 1720.

Resmî Gazete 10924 (5 Ekim 1961), 5322.

Resmî Gazete 11205 (13 Eylül 1962), 8480.

Resmî Gazete 11224 (5 Ekim 1962), 8711.

Resmî Gazete 11523 (5 Ekim 1963), 20.

Resmî Gazete 11824 (5 Ekim 1964), 7.

Resmî Gazete 11861 (20 Kasım 1964), 21.

Resmî Gazete 12118 (5 Ekim 1965), 13.

Resmî Gazete 12418 (5 Ekim 1966), 6.

Resmî Gazete 12717 (5 Ekim 1967), 6.

Resmî Gazete 13019 (5 Ekim 1968), 12.

Resmî Gazete 13317 (3 Ekim 1969), 13.

Resmî Gazete 13630 (5 Ekim 1970), 12.

Resmî Gazete 13760 (24 Şubat 1971), 7.

Resmî Gazete 13977 (5 Ekim 1971), 7.

Resmî Gazete 14327 (5 Ekim 1972), 19.

Resmî Gazete 14676 (5 Ekim 1973), 9.

Resmî Gazete 15027 (5 Ekim 1974), 12.

Resmî Gazete 15376 (4 Ekim 1975), 23.

Resmî Gazete 15724 (4 Ekim 1976), 23.

Resmî Gazete 16074 (4 Ekim 1977), 11.

Resmî Gazete 16422 (2 Ekim 1978), 64.

Resmî Gazete 16772 (2 Ekim 1979), 64.

Resmî Gazete 17122 (1 Ekim 1980), 96.

T.C. Merkez Bankası. *1960 Yılı Müdürler Kurulu ve Murakıplar Raporları*. Ankara: 1961.

TBMM *Tutanakları*. 18. Dönem, 2. Yasama Yılı, 16. Cilt, 18. Birleşim (27.10.1988).

TBMM. *Ülkemizde Demokrasiye Müdahale Eden Tüm Darbe ve Muhtıralar ile Demokrasiyi İşlevsiz Kılan Diğer Bütün Girişim ve Süreçlerin Tüm Boyutları ile Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Araştırması Komisyonu Raporu*. Dönem: 24, Sıra Sayısı: 376, Yasama Yılı: 3, 1(2012).

Tercüman. "Halk Hürriyet Tahvillerine Büyük Bir Rağbet Gösterdi" (16 Temmuz 1960), 1-5.

Tercüman. "Hürriyet İstikrazı Tahvilleri Bugün Satışa Çıkarılıyor" (15 Temmuz 1960), 1-5.

Tercüman. "Hürriyet Tahvilleri Çok Rağbet Görüyor" (20 Temmuz 1960), 1.

Tercüman. "Hürriyet Tahvilleri Satışa Çıkarılıyor" (10 Temmuz 1960), 1-5.

Tercüman. "Sanayi Odası da 4 Milyon Liralık Tahvil Aldı" (23 Temmuz 1960), 1.

Tercüman. "Ticaret Odası 4 Milyon Liralık Tahvil Aldı" (21 Temmuz 1960), 1-5.

- Tok, Eyüp. *Türkiye Ekonomisinin Liberalleşme Süreci (1923- 1990)*. Kütahya: T.C. Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Ulus, “Hazineye Bağış Kampanyası” (11 Haziran 1960), 3.
- Weiker, Walter F. 1960 *Türk İhtilali*. çev. Mete Ergin. İstanbul: Cem Yayınevi, 1967.
- Yavuz, Erdem. “1960 Darbesi Sonrası Basında Algı Yönetimi ve Propaganda (Cumhuriyet-Hürriyet-Milliyet Gazeteleri Örneği)”. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 9/63 (Aralık 2017), 95-119. DOI:<https://doi.org/10.16992/ASOS.13228>
- Yelghi, Asef. *Türkiye ve G20 Ülkelerinin Tahvil Piyasalarının Karşılaştırılmalı Analizi*. Ankara: T.C. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.
- Yeni Sabah. “Hürriyet Tahvilleri” (17 Temmuz 1960), 1.
- Zürcher, Erik Jan. *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. çev. Yasemin Saner Gönen. İstanbul: İletişim Yayınları, 1995.

EKLER

EK 1 - Dönemin Basınına Yansıyan Tahvil Reklamı

Akşam, (15 Temmuz 1960), 4.

EK 2 - Dönemin Basınına Yansıyan Tahvil Reklamı

HÜRRIYET İSTİKRAZI TAHVİLLERİ

Rahat, emin,
vergisiz bir GELİR KAYNAĞI

Hürriyet İstikrazı Tahvili alan her vatandaş hem yuvasına hem de Vatanına hizmet etmiş olur.

Bankalardan, Mal sandıklarından, Askeri ve Mülki Saymanlıklardan temin edilebilir.

%6 Faizli

İLANCIK

Akşam, (16 Temmuz 1960), 5.

EK 3 - Dönemin Basınına Yansıyan Tahvil Reklamı

Akşam, (23 Temmuz 1960), 5.

EK 4 - Dönemin Basınına Yansıyan Tahvil Reklamı

Akşam, (24 Temmuz 1960), 5.

EK 5 - Dönemin Basınına Yansıyan Tahvil Reklamı

SİZ DE

HÜRRIYET İSTİKRAZİ TAHVİLLERİ

ALINIZ

HÜRRIYET İSTİKRAZİ TAHVİLLERİ

- %6 faiz getirir
- vergisiz, kâğıtsız, emin gelir kaynağıdır
- Millî Emîâk satışlarında para yerine verilebilir
- Devletçe teminat olarak kabul edilir
- Bankalarda, Malsandıklarında, Askerî ve Mülk' Saymanlıklarda satılmaktadır.

Milliyet, (6 Ağustos 1960), 3.